

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»

Факультет природничих наук
Кафедра географії та природознавства

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

В 22 Географія конфліктів

Освітня програма Середня освіта (Географія)
Спеціальність 014 Середня освіта
Спеціалізація 014.07 Географія
Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

Затверджено на засіданні кафедри географії та природознавства
Протокол № 14 від “29” червня 2021 р.

ЗМІСТ

1. Загальна інформація
2. Анотація до курсу
3. Мета та цілі курсу
4. Компетентності
5. Результати навчання
6. Організація навчання курсу
7. Система оцінювання курсу
8. Політика курсу
9. Рекомендована література

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Географія конфліктів
Рівень вищої освіти	другий (магістерський)
Викладач (-і)	доцент Сливка Роман Радославович
Контактний телефон викладача	+380503745575
E-mail викладача	romanslyvka@i.ua
Формат дисципліни	Вибіркова
Обсяг дисципліни	6 кредитів ECTS, 180 год.
Посилання на сайт дистанційного навчання	http://www.d-learn.pu.if.ua/
Консультації	1 година, раз у тиждень, четвер, 18.00-19.00
2. Анотація до курсу	
<p><i>Географія конфліктів</i> – міждисциплінарна галузь знань, яка розвивається на межі політичної географії, конфліктології, політології. На сучасному історичному етапі людство зустрічається з низкою викликів, які мають безпосередній вплив на розвиток планети. Серед проблем, які потребують постійного реагування зі сторони держав та інших суб'єктів міжнародного права є територіально-політичні конфлікти. Для України все ще актуальною залишається проблема врегулювання територіально-політичних суперечностей із сусідніми державами. Вона періодично стає предметом гострих політичних дискусій як в Україні, так і в сусідніх державах. У регіональному вимірі наша держава зазнає прямого і опосередкованого впливу територіально-політичних конфліктів, що перебувають в латентній, або ж відкритій фазі розвитку. Це позначається на рівні безпеки країни. В глобальному масштабі Україна знаходиться в контактній зоні різних політичних, ціннісних систем, що безумовно провокує напруженість по геополітичних осях Захід-Схід та Північ-Південь. Після закінчення курсу магістрант вільно орієнтуватиметься при визначенні просторових проявів конфліктів. Це дозволить у процесі майбутньої викладацької діяльності передавати отримані знання у відповідності до найновіших наукових досягнень і у відповідності до національних інтересів України.</p>	
3. Мета та цілі курсу	
<p><i>Основна мета курсу</i> – сформувати в майбутніх магістрів уявлення про значення конфліктів у розвитку суспільства та розкрити закономірності їх географічного поширення.</p> <p><i>Основними завданнями навчальної дисципліни «Географія конфліктів» є:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - оволодіння теоретичними знаннями з дисципліни; - вільне володіння базовими поняттями географії конфліктів; - оволодіння методами описового, картографічного, статистичного, графічного, порівняльно-географічного та ін. методів опрацювання економіко- і соціально-географічних баз даних; - ознайомитися із алгоритмом географічного аналізу зон конфліктів. - відповідально підходити до висвітлення тем шкільної географії, що стосуються питань національної безпеки України. 	
4. Компетентності	

ІК. Здатність розв'язувати типові спеціалізовані завдання, педагогічні ситуації та практичні проблеми в галузі географічної освіти із застосуванням сучасних технологій та методів дослідження.

ЗК 03. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

СК 01. Здатність застосовувати базові знання з географії, педагогіки, психології та методики викладання в науково-дослідницькій і професійній діяльності.

5. Результати навчання

ПРН 10. Демонструвати знання сучасних наукових досягнень географічної науки та тенденцій її розвитку, вміння використовувати їх під час викладання географічних предметів.

ПРН 13. Демонструвати геокультурну наукову та медійно-інформаційну грамотність, цифрову компетентність.

6. Організація навчання курсу

Обсяг курсу

Вид заняття	Загальна кількість годин
лекції	24
практичні	36
самостійна робота	120

Ознаки курсу

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий
III	014.07 Середня освіта (Географія)	2	Вибірковий

Тематика курсу

Тема, план	Форма заняття	Завдання, год	Вага оцінки	Термін виконання
Тема 1. Географія конфліктів в системі наук. 1. Актуальність геоконфліктологічних досліджень. 2. Соціальна природа конфліктів. 3. Місце геоконфліктології (географії конфліктів, географічна полемології) у системі географічних наук. 4. Методологічні принципи і методи геоконфліктологічних досліджень.	Лекція, практ. Робота №1.	Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 5	5	1 тиждень навчання
Тема 2. Становлення географії конфліктів як нового напрямку географії.	Лекція, практ. Робота №2.	Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 5	5	1 тиждень навчання

<ol style="list-style-type: none"> 1. Етапи розвитку політичної географії за В. Колосовим 2. Геополітичні теорії і концепції як передумова становлення геоконфліктології. 3. Внесок військової географії і картографії у вивчення конфліктів. 4. Радянська концепція «проблемного країнознавства». 5. Проблема конфлікту у провідних концепціях західної географії людини. 6. Становлення геоконфліктології в Україні. 				
<p>Тема 3. Типізація територіально-політичних конфліктів.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Методи класифікації і типізації в суспільній географії. 2. Основні загальнонаукові підходи до типології конфліктів. 3. Війна, як насильницька форма конфліктів. 4. Фази конфліктів. 	<p>Лекція, практич. Робота №3.</p>	<p>Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 5</p>	<p>5</p>	<p>2 тиждень навчання</p>
<p>Тема 4. Вразливість регіону до конфліктів.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Уявлення про вразливість в географії. 2. Використання концепції «вразливості» у політичній географії. 3. Вразливість регіону як передумова конфлікту. 	<p>Лекція, практич. Робота № 4.</p>	<p>Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 10</p>	<p>5</p>	<p>2 тиждень навчання</p>
<p>Тема 5. Чинники територіально-політичних конфліктів.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Культурні чинники. 2. Політико-правові чинники. 3. Геополітичний чинник. 4. Політичний чинник. 5. Економічний чинник. 	<p>Лекція, практич. Робота №5.</p>	<p>Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 10</p>	<p>5</p>	<p>3 тиждень навчання</p>

6. Геодемографічний та соціальний чинники конфліктів. 7. Географічний і геоекологічний чинники.				
Тема 6. Морфологічно-позиційна та історико-географічна вразливість Донбасу і Криму до сецесіонізму. 1. Морфологічно-позиційна вразливість Донбасу і Криму. 2. Постколоніальний дискурс в Росії і вразливість пострадянських країн. 3. Основні риси історичної вразливості Донбасу і Криму. 4. Порівняльний аналіз історичної вразливості Криму і Донбасу.	Лекція, практич. робота № 6.	Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 5	5	3 тиждень навчання
Тема 7. Структурна вразливість Донбасу і Криму до конфліктів. 1. Адміністративно-територіальна структура. 2. Етнічна структура. 3. Релігійна структура. 4. Економічна структура.	Лекція, практич. робота. № 7.	Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 5	5	4 тиждень навчання
Тема 8. Природно-ресурсний і економічний потенціал Донбасу як передумова територіально-політичного конфлікту. 1. Історична географія Донбасу. 2. Витоки донбаського сепаратизму. 3. Просторовий вимір війни на Донбасі. 4. Екологічні наслідки конфлікту на Донбасі.	Лекція, практич. робота. № 8.	Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 5	5	4 тиждень навчання
Тема 9. Динамічна та функціональна вразливість Донбасу і Криму до конфліктів. 1. Динамічна вразливість. 2. Функціональна вразливість.	Лекція, практич. робота. № 9.	Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 10	5	5 тиждень навчання

<p>Тема 10. Територіальна організація зон конфліктів.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Точкові конфліктні структури. 2. Лінійні конфліктні структури. 3. Субнаціональні конфліктні структури. 4. Транскордонні територіальні конфліктні структури. <ol style="list-style-type: none"> 1. Макрорегіональні конфліктні структури. 	<p>Лекція, практ. робота. № 10.</p>	<p>Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 10</p>	<p>5</p>	<p>6 тиждень навчання</p>
<p>Тема 11. Географія міждержавних територіально-політичних конфліктів.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Міждержавні геополітичні конфлікти з приводу територіальних претензій, розмежування державних територій і акваторій. 2. Міждержавні конфлікти щодо суверенітету над залежними країнами. 3. Міждержавний конфлікт через втручання однієї держави у внутрішні справи іншої. 4. Геополітичні конфлікти, спричинені асиметричними статусними співвідношеннями, лідерськими прагненнями політичного контролю. 5. Геополітичні конфлікти, зумовлені імперськими прагненнями до анексії країн і територій. 	<p>Лекція, практ. робота. № 11</p>	<p>Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 5</p>	<p>5</p>	<p>7 тиждень навчання</p>
<p>Тема 12. Регіональна географія територіально-політичних конфліктів.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поширення суперечностей в Європі. 2. Поширення суперечностей в Азії. 3. Поширення суперечностей в Африці. 	<p>Лекція, практ. робота. № 12</p>	<p>Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 5</p>	<p>5</p>	<p>8 тиждень навчання</p>

4. Поширення суперечностей в Америці.				
Тема 13. Світова практика розв'язання міжнародних територіально-політичних суперечностей. 1. Міжнародні цесії. 2. Міжнародні концесії. 3. Міжнародний арбітраж. 4. Міжнародна ад'юдикація. 5. Міжнародні суди і трибунали.	Самост., практ. робота. № 13	Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 10	5	9 тиждень навчання
Тема 14. Географія внутрішньодержавних територіально-політичних конфліктів. 1. Етнополітичні конфлікти. 2. Сецесія/сепаратизм: просторові закономірності. 3. Територіальний іредентизм.	Самост., практ. робота. № 14	Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 5	5	10 тиждень навчання
Тема 15. Територіально-політичні конфлікти в Світовому океані. 1. Ресурсні конфлікти в Світовому океані. 2. Просторові аспекти мілітаризації Світового океану. 3. Багатосторонній конфлікт у Південно-Китайському морі. 4. Двосторонній конфлікт в Азовському і Чорному морях.	Самост., практ. робота. № 15	Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 5	5	11 тиждень навчання
Тема 16. Міграції як інструмент конфліктів. 1. Феномен кубинських біженців. 2. Кліматичні біженці в Африці. 3. Вплив сирійських біженців на Європу. 4. Біженці рохінджа у Індії.	Самост., практ. робота. № 16	Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 5	5	12 тиждень навчання
Тема 17. Профілактика конфліктів та шляхи їх врегулювання.	Самост., практ. робота. № 17	Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 10	5	14 тиждень навчання

1. Поняття «профілактика конфліктів».				
2. Практична геополітика і «профілактика конфліктів».				
3. Завершення конфліктів і постконфліктна відбудова.				
Тема 18. Розбудова стійкого миру. 1. Поняття «стійкий мир». 2. Географія миротворчої активності ООН. 3. Географія миротворчої діяльності регіональни міжнародних організацій. 4. Примус до миру. 5. Гуманітарні інтервенції.	Самост., практ. робота. № 17	Тестові завдання/ захист практичної роботи/ 10	5	14 тиждень навчання
7. Система оцінювання курсу				
Загальна система оцінювання курсу	максимально 50 балів студент отримує під час проведення практичних занять; ще 50 балів студент отримує за складання екзамену.			
Вимоги до письмової роботи	екзаменаційний білет містить 50 тестових завдань. Вага 1 питання – 1 бал.			
Практичні заняття	Кожне практичне/семінарське заняття оцінюється в 5 балів, 10 балів студент може отримати за оформлення і презентацію індивідуального завдання. Без захисту індивідуальної роботи студент не допускається до здачі екзамену. Повторна перездача відбувається за умови, що студент набрав менше 25 балів за екзаменаційне тестування. Вага практичних занять - 80 % від оцінки допуску.			
Умови допуску до підсумкового контролю	Під час навчання на практичних заняттях отримати не менше 25 балів, а також, обов'язково захистити 2 індивідуальні роботи дослідницького характеру. Вага 2 індивідуальних робіт – 20% від оцінки допуску.			
8. Політика курсу				
Всі аудиторні та самостійні заняття проводяться з дотриманням етичних стандартів професії.				
Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання, за яке нараховуються бали. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, працевлаштування, міжнародне стажування) навчання може відбуватись в онлайн формі за погодженням із викладачем дисципліни.				

Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час підготовки практичних завдань в процесі заняття. Забороняється добровільна передача інформації між студентами під час екзамену чи практичних робіт.

Політика щодо академічної доброчесності

Академічна доброчесність здобувачів вищої освіти є важливою умовою для опанування результатів навчання за дисципліною і отримання задовільної оцінки з поточного та підсумкового контролів. Академічна доброчесність базується на засудженні практик списування (виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання), плагіату (відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства), фабрикації (вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі). Політика щодо академічної доброчесності регламентується положенням: «Положення про запобігання академічному плагіату у ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”» https://pnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7-%E2%84%96627_27.09.2018.pdf.

У разі порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності (списування, плагіат, фабрикація), робота оцінюється незадовільно та має бути виконана повторно. При цьому викладач залишає за собою право змінити тему завдання.

В Університеті діють морально-етичні принципи та правила поведінки викладачів і студентів, яких слід дотримуватися у своїй діяльності, прописані в Кодексі честі ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» <https://pnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/%D0%9A%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81.FR12.pdf>

Політика щодо перескладання змістових модулів та оскарження оцінювання

Ліквідація академічної заборгованості, перескладання змістових модулів та оскарження результатів оцінювання проводиться згідно порядку прописаного в «Порядок організації та проведення оцінювання успішності студентів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника” (введено в дію наказом ректора №799 від 26.11.2019)» <https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2019/11/PORYaDOK-Orhanizatsii-Ta-Provedennia-Otsiniuvannia-Uspishnosti-Studentiv-Prykarpatskoho-Natsionalnoho-Universytetu-Im.-Vasyliya-Stefanyka.pdf>

Участь в опитуванні (анкетуванні)

По завершенні вивчення курсу здобувачі вищої освіти мають можливість пройти опитування у системі Центру дистанційного навчання та моніторингу освітньої діяльності <https://d-learn.pnu.edu.ua/> щодо удосконалення якості навчання. Анкета носить анонімний характер і включає 10 запитань, відповіді на них будуть використовуватися лише в узагальненому вигляді. Заповнення анкет є важливою складовою навчальної активності студентів, що дозволить оцінити дієвість застосованих методів викладання та врахувати їх пропозиції стосовно покращення змісту навчальної дисципліни.

9. Рекомендована література

Основна:

1. Блій Г. де, Муллер Пітер Географія: світи, регіони, концепти / Пер. з англ.; Передмова та розділ «Україна» О.Шаблія. – К.: Либідь, 2004. – 740 с.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник / А. Г. Гольцов. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 416 с.
3. Дністрянський М.С. Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології. Монографія / Мирослав Степанович Дністрянський. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 114 с.
4. Дністрянський М. Геополітика: Навчальний посібник / Мирослав Степанович Дністрянський. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 436 с.
5. Дністрянський М.С. Політична географія України: навчальний посібник / М.С. Дністрянський. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 348 с.
6. Дністрянський М.С. Загострення геополітичних взаємин у період постмодерну та становище України: монографія. – Львів, 2021. – 154 с.
7. Ігнат'єв П.М. Країнознавство. Країни Азії: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2006. – 424 с.
8. Конфліктологія: [Підручник для студентів вищих навчальних закладів юрид. спец.] / Л.М.Герасіна, М.І.Панов, Н.П. Осипова та ін.; за ред. професорів Л.М.Герасіної та М.І.Панова. – Харків: Право, 2002. – 256 с.
9. Міжнародні організації: Навч. посіб. / За ред.. О.С.Кучика. – К.: Знання, 2005. – 497 с.
10. Сливка Р.Р. Просторові трансформації міського середовища Донбасу під впливом воєнного урбіциду / Р.Р. Сливка, І.І. Закутинська, Б.В. Глуханюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія географічні науки. – 2018. – № 8. – С. 119-128.
11. Сливка Р.Р. Вплив змін довкілля на генезу територіально-політичних суперечностей / Р. Сливка. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки. – 2019. – Випуск 10. – С. 67-75.
12. Сливка Р.Р. Розвиток туризму в регіонах заморожених конфліктів: політико-географічний аспект / Р.Р. Сливка // Сучасні проблеми розвитку туризму в Україні: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 16-17 травня 2019 р.) — Львів, 2019. – С. 31–38 (8 ст.).
13. Сливка Р.Р. Функціональна вразливість держави щодо конфліктів: просторовий вимір / Р.Р. Сливка // Міжнародній науково-практичній конференції "Регіон-2019: стратегія оптимального розвитку" (16-18 жовтня 2019 р.). – Харків, 2019. – С. 42-45 (4 ст.).
14. Сливка Р.Р. Вплив природних умов і змін довкілля на територіально-політичні конфлікти / Р.Р. Сливка // Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної та екологічної науки: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. присвяченої 25-річчю відкриття спеціальності «Екологія» у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка (7-8 травня 2019 р.) // наук. ред. Л.П. Царик, М.Я. Сивий, А.В. Кузишин, Я.О. Мариняк. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2019. – С. 68-72.
15. Сливка Р.Р. Чи має право на існування конструктивно-географічний підхід в географії територіально-політичних конфліктів? / Р.Р. Сливка // Конструктивна географія і картографія: стан, проблеми, перспективи : матеріали міжнародної науково-практичної

онлайн-конференції, присвяченої 20-річчю кафедри конструктивної географії і картографії Львівського національного університету імені Івана Франка (Україна, м. Львів, 1–3 жовтня 2020 р.). Львів: Простір-М, 2020. 33-37 с.

16. Сливка Р.Р. Ресурсний чинник територіально-політичних конфліктів / Р.Р. Сливка // Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки: матеріали II-ї міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 15 жовтня 2020 р.). – Тернопіль: Вектор, 2020. – 364 с.

17. Сливка Р.Р. Політична географія територіальних цесій / Р.Р. Сливка // Географія, картографія географічна освіта: історія методологія, практика матеріали міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 30-річчю відкриття кафедри географії України та регіоналістики і 80-річчю утворення Чернівецької області (м. Чернівці, 7-9 травня 2020 р.) – Чернівці: Видавничо-поліграфічне підприємство «МІСТО», 2020. – С.101-105.

Допоміжна:

1. Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205.

2. Додатковий протокол до Договору між Україною і Республікою Молдова про державний кордон щодо передачі у власність Україні ділянки автомобільної дороги Одеса - Рені в районі населеного пункту Паланка Республіки Молдова, а також земельної ділянки, по якій вона проходить, і режиму їх експлуатації (Додатковий протокол ратифіковано Законом N 1633-III (1633-14) від 06.04.2000)

3. Доклад Независимой группы высокого уровня по миротворческим операциям об объединении наших сил в интересах мира: политика, партнерство и люди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/181/47/PDF/N1518147.pdf?OpenElement>

4. Дополнительный протокол I и II к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 г., касающийся защиты жертв вооруженных конфликтов 1977 г. [Электронный ресурс]: // Компьютерная справочная правовая система Консультант Плюс: Версия Проф. – Режим доступа: - <http://www.consultant.ru>

5. Дополнительный пункт. Проект резолюции ПА ОБСЕ. Нарушение прав человека и основных свобод в Крыму. Основной автор г-жа Наталья Агафонова (Украина) [Електронний ресурс] // Тбилиси. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oscepa.org/documents/all-documents/annual-sessions/2016-tbilisi/supplementary-items/3305-01-violations-of-hr-in-crimea-rus/file>.

6. Ежегодник СИПРИ 2016: вооружения, разоружение и международная безопасность: Пер. с англ. – М.: ИМЭМО РАН, 2017. – 1044 с.

7. Конвенція Монтевідео // https://en.wikisource.org/wiki/Montevideo_Convention

8. Минская декларация и резолюции, принятые парламентской ассамблеей ОБСЕ на двадцать шестой сессии (Минск, 5-9 июля 2017 года) [Електронний ресурс] // Минск. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oscepa.org/documents/all-documents/annual-sessions/2017-minsk/declaration-25/3557-declaration-rus/file>

9. Conflict Barometer 2017: disputes, non-violent crises, violent crises, limited wars, wars. № 25. [Електронний ресурс] // Heidelberg Institute for International Conflict Research. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/>.
10. Country classification [Електронний ресурс] // UN. World Economic Situation and Prospects. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2014wesp_country_classification.pdf.
11. Fund for Peace Failed States Index (2019). – Взято з: http://www.fundforpeace.org/web/index.php?option=com_content&task=view&id=99&Itemid=323
12. Global Risks 2016 11th Edition [Електронний ресурс] // World Economic Forum. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www3.weforum.org/docs/Media/TheGlobalRisksReport2016.pdf>.
13. Google. Public Data (2019). – Взято з: <https://www.google.com.ua/publicdata/directory#!st=METRIC>
14. The World Factbook (2019). – Взято з: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>
15. World Bank Open Data (2019). – Взято з: <https://data.worldbank.org/>

Викладач

Р.Р. Сливка